

رویکردهای نوین آموزشی

دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی دانشگاه اصفهان

سال دوازدهم، شماره ۲، شماره پیاپی ۲۶، پائیز و زمستان ۱۳۹۶

ص ۹۷-۷۷ تاریخ دریافت: ۹۴/۳/۳۰ تاریخ پذیرش: ۹۵/۱۲/۲۳

بررسی میزان توجه به شاخص‌های اقتصادی سبک زندگی مبتنی بر توسعه اسلامی - ایرانی در محتوای برنامه درسی دوره ابتدایی و شیوه آموزش معلمان

حوریه شادفر، دانشجوی دکتری برنامه ریزی درسی، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران

محمد رضا نیلی*، استادیار گروه علوم تربیتی، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران

m.nili.a@edu.ui.ac.ir

وحید قاسمی، دانشیار گروه جامعه‌شناسی، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران

چکیده

در عصر توسعه که نیاز جامعه به شهروندانی با سبک زندگی اقتصادی مبتنی بر توسعه متناسب با فرهنگ بومی خود مبرم است، روزآمد کردن آموزش و ایجاد تغییرات در برنامه‌های درسی آنها متناسب با شاخص‌های اقتصادی سبک زندگی امری ضروری است. هدف این پژوهش، تعیین میزان انطباق محتوا و اجرای برنامه درسی دوره ابتدایی با شاخص‌های اقتصادی سبک زندگی مبتنی بر توسعه اسلامی - ایرانی است. روش این پژوهش توصیفی - تحلیلی است و برای گردآوری داده‌ها از پرسشنامه محقق‌ساخته و تحلیل محتوای کتاب‌های درسی استفاده شده است. پژوهش روی نمونه‌ای متشکل از معلمان مناطق ۲، ۶ و ۱۲ (n=176) شهر تهران و کتاب‌های درسی دوره ابتدایی در سال تحصیلی ۹۴-۱۳۹۳ انجام شده است. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که میزان توجه معلمان به آموزش شاخص‌های اقتصادی سبک زندگی مبتنی بر توسعه اسلامی - ایرانی از دیدگاه خودشان بیشتر از متوسط بوده است؛ البته بیشترین توجه در بعد شناختی و کمترین توجه در بعد رفتاری بوده است. محتوای برنامه درسی دوره ابتدایی به مقوله تلاش و پشتکار بیشترین توجه را و به مقوله پرهیز از مصرف‌گرایی کمترین توجه را داشته است.

واژه‌های کلیدی: برنامه درسی، دوره ابتدایی، شاخص اقتصادی، سبک زندگی، توسعه اسلامی - ایرانی.

* نویسنده مسؤول

مقدمه

اندکی بیش از نیم قرن است که توسعه به مثابه یک هدف استراتژیک در دستور کار اغلب دولت‌ها قرار گرفته است؛ اما همه آنها به یک اندازه کامیاب نبوده‌اند. ایران هنوز در زمره کشورهای در حال توسعه قرار دارد و نسبت به کشورهای توسعه یافته از منظر شاخص‌های توسعه در مراتب پایین تری قرار گرفته است. یکی از مهمترین موانع توسعه در ایران بی-توجهی به مسائل و شرایط فرهنگی، دینی، سیاسی، اقتصادی و اجتماعی جامعه است؛ بنابراین ضروری است که جامعه ایران هم به دنبال توسعه درون‌زا و متناسب با فرهنگ خود باشد؛ از جمله لوازم توسعه بومی و درون‌زا این است که سبک زندگی متناسب با آن در میان افراد جامعه نهادینه شود.

سبک زندگی واقعی است که از ابتدای پیدایش بشر وجود داشته و در هر جامعه‌ای بر اساس فرهنگ و شرایط آن سرزمین سبک زندگی ویژه‌ای حاکم بوده است. کاپوانی آرانی (۱۳۸۸: ۲۸) سبک زندگی را مبین بخشی از فرهنگ می‌داند که در جوامع امروزی نقش مهمی در زندگی مردم ایفا می‌کنند. لایه رویین و آشکار هویت یک جامعه، سبک زندگی آن است. هر جامعه‌ای زمانی می‌تواند ثمره و محصول جهان‌بینی و ایدئولوژی خود را به دیگران نشان دهد که سبک زندگی او متناسب با باورها و ارزش‌هایش شکل یافته باشد (شریفی و همکاران، ۱۳۹۱: ۴). به طور کلی، سبک زندگی الگوی نسبتاً ثابت رفتارهای فرد در زندگی روزمره در چهارچوب موقعیت زندگی است که هنر انسان در کشف و انتخاب مناسب‌ترین و خردمندانه‌ترین رفتار است؛ بنابراین، انسان مسلمان باید تلاش کند تا به سبک زندگی مطلوبی که متناسب با فرهنگ و ارزش‌های دینی و مبتنی بر عقلانیت باشد، دست یابد و به کمال بیشتر نایل شود.

توسعه نیز مفهومی است که از آغاز دوران مدرنیته مطرح شده است. هدف اولیه نظریه پردازان از مفهوم توسعه ارائه الگو و مدلی برای حرکت جوامع مختلف به سمت کشورهای غربی بوده است؛ با این حال، کم‌کم مفهوم توسعه دچار پیچیدگی شد. توسعه به مجموعه‌ای از تحولات فکری، فرهنگی، سیاسی، اقتصادی و اجتماعی می‌گویند که به رشد توانایی‌ها و ظرفیت‌های کلی یک جامعه در همه ابعاد منجر می‌شود. اهداف توسعه، بهبود زندگی انسان و ارتقای کیفیت آن با توجه به آرمان‌ها و ارزش‌های مورد قبول آنهاست (اخوان کاظمی، ۱۳۸۳: ۱۵). با مطرح شدن مبحث توسعه، ابتدایی‌ترین تعبیر از این واژه، توسعه اقتصادی بود و در دهه‌های ۵۰ و ۶۰ صرفاً نیل به توسعه اقتصادی مد نظر بود. تا دهه ۱۹۵۰ اغلب اقتصاددانان، توسعه اقتصادی را همان رشد مشخص درآمد سرانه واقعی در کشورهای توسعه نیافته تعبیر می‌کردند (نراقی، ۱۳۷۰: ۳۲)؛ اما به مرور زمان این تعبیر دچار تحول شد. نظریه‌پردازان (۱۳۷۸: ۴۷) توسعه اقتصادی را فرایندی می‌دانند که متضمن بهبود مداوم در شاخص‌هایی نظیر تولید ناخالص ملی و داخلی و درآمد سرانه، میزان تشکیل ناخالص سرمایه ثابت، میزان بهره‌وری و اشتغال و کاهش فقر و نابرابری، همراه با تغییرات فنی و سازمانی در کیفیت تولید و تخصیص منابع انسانی و مادی مطلوب می‌داند.

فاطمی امین و فولادیان (۱۳۸۸: ۱۰۷) معتقدند که محور قراردادن نظام آموزشی و تأکید بر کیفیت و سازگاری نظام آموزشی با نیازهای توسعه اقتصادی پیش‌نیاز توسعه اقتصادی است. برای دستیابی به توسعه یافتگی به عنوان یک هدف ملی باید به آموزش آینده‌سازان جامعه توجه ویژه کرد و برنامه‌های درسی نظام آموزشی را در جهت ترویج سبک زندگی مبتنی بر توسعه اسلامی ایرانی طراحی کرد. این فرهنگ‌سازی نیازمند آموزش سبک زندگی مبتنی بر توسعه است که باید در برنامه درسی دوره ابتدایی تجلی یابد. امروزه گام برداشتن نظام آموزشی در مسیر نیل به توسعه و نهادینه‌سازی سبک زندگی

مبتنی بر توسعه یکی از رسالت های ضروری آن است. آموزش و پرورش که نهاد رسمی متولی فرهنگ بوده از جمله مهمترین نهادهایی است که در پیاده سازی و فرهنگ سازی سبک زندگی اسلامی-ایرانی مبتنی بر توسعه نقش دارد. برای نیل به پیشرفت و توسعه اقتصادی پایدار باید سبک زندگی مبتنی بر توسعه اقتصادی را در افراد جامعه نهادینه کرد. انسان، عامل توسعه است و نقشی کلیدی و حساس در فرایند توسعه ایفا می کند و از آنجایی که موجودی متفکر و مختار است، زمانی می تواند این نقش را عهده دار شود که ارزش ها و باورها و آرمان های مناسب با توسعه در نهاد او ایجاد شود (نظریور، ۱۳۷۸: ۷۹). لازمه نیل به این هدف، آموزش است.

مهمترین عامل در توسعه، کیفیت انسان ها در هر جامعه است. به همین دلیل آموزش باید در رأس همه برنامه ریزی ها و به عنوان کلید اصلی دستیابی به توسعه قرار گیرد (فکوهی، ۱۳۷۹: ۱۹). آموزش زمینه لازم برای ایجاد نگرش های فرهنگی و اجتماعی مناسب توسعه اقتصادی را فراهم می آورد؛ به طوری که در ادبیات جامعه شناسی توسعه، آموزش عاملی تعیین کننده یا حتی پیش شرط توسعه مطرح می شود؛ زیرا رشد اقتصادی را ارتقا می بخشد (شیخی، ۱۳۸۵: ۸۲-۸۱). امروزه تربیت اقتصادی یکی از ضرورت های نظام های آموزشی است. به روایت سیدی و همکاران (۱۳۹۰) آمریکا، آلمان و انگلستان کشورهای پیشرو در آموزش اقتصاد در دوره ابتدایی هستند. یانگ کیم^۱ (۲۰۰۰) بر این باور است که به دلیل فواید کاربردی و نقش اقتصاد در زندگی اجتماعی، مقوله اقتصاد باید سرلوحه برنامه های درسی مدارس ابتدایی قرار گیرد. میلر^۲ (۱۹۸۸) سواد اقتصادی را یکی از جوانب ضروری آموزش عمومی برای شهروندان می داند. پیغامی و تورانی (۱۳۹۰: ۳۲) تحقق اهداف شناختی، گرایشی و رفتاری در حوزه اقتصادی را حوزه شناخته شده دنیای امروز می داند. سالمی و زیگفرید^۳ (۱۹۹۹) رسالت برنامه های آموزش اقتصادی را افرادی مولد، مشارکت کننده مؤثر در اقتصاد، مصرف کنندگان مطلع و مشوقان و حامیان ایدئولوژی و فرهنگ اقتصادی مطلوب جامعه می داند. پژوهش ساپر و والستاد آشکار کرد که دانش آموزان مدارس ابتدایی می توانند اقتصاد را به خوبی یاد گیرند (سیدی و همکاران، ۱۳۹۰: ۴۰).

در دنیای پیچیده امروزی، از شروط اساسی برای کارآمدی افراد برخورداری آنها از آموزش های مناسب با شرایط پیشرفت و توسعه اقتصادی است و البته با فراگیر شدن آموزش عمومی به ویژه آموزش ابتدایی در جوامع سهم عمده ای از آمادگی برای زندگی در عصر توسعه بر عهده آموزش و پرورش همگانی است. برنامه های درسی مدارس باید به گونه ای ریخته شود، طراحی و اجرا بشوند که مجموعه ای از دانش ها، نگرش ها و توانمندی ها را در دانش آموز ایجاد کند تا مهارت های متناسب با سبک زندگی مبتنی بر توسعه اقتصادی در آنها ایجاد شود و نگرش، گفتار و کردار متناسب با گفتمان توسعه در آن ها نهادینه شود و نیل به توسعه را در جامعه خود تسهیل کند. در واقع باید در کودکان میل و انگیزه پیشرفت و اشتیاق وافر به شاخص های سبک زندگی مبتنی بر توسعه را ایجاد و در غالب محتوای آموزشی و روش های تدریس و ارزشیابی، ارزش های فرهنگی توسعه را در ضمیرشان نهادینه کرد. برای تبیین و بازشناسی شاخص های سبک زندگی مبتنی بر توسعه اسلامی ایرانی؛ ابتدا با مطالعه در حوزه توسعه اقتصادی، شاخص های رفتاری متناسب با توسعه اقتصادی همخوان با آموزه های دینی و فرهنگ ایرانی با ژرف اندیشی و متون کاوی در کتاب ها، مقاله ها، متون اسلامی و همچنین مصاحبه های موجود

1- Young Kim
2- Miller
3- Salemi & Siegfried

صاحب نظران در این زمینه بازنمایی و تبیین شدند. در این پژوهش تلاش شد تا میزان انطباق و توجه به شاخص‌های اقتصادی در محتوای کتاب‌های درسی و شیوه آموزش معلمان بررسی شود.

شاخص‌های اقتصادی سبک زندگی به رفتارهایی اشاره دارد که زمینه‌ساز توسعه اقتصادی هستند و با نهادینه‌سازی این مؤلفه‌ها در سبک زندگی افراد جامعه دستیابی به توسعه تسهیل می‌شود؛ مهمترین آنها برای آموزش به کودکان موارد زیر هستند که توضیحاتی درباره آنها ارائه می‌شود:

۱. **صرفه‌جویی:** یکی از شاخص‌های رفتاری برای نیل به توسعه اقتصادی فرهنگ صرفه‌جویی و استفاده درست از امکانات است. در ادبیات دینی نیز مصرف معقول و معتدل مورد تأکید قرار گرفته است (افقه، ۱۳۸۲: ۸۶). روایات متعددی درباره سفارش به پرهیز از اسراف و رعایت صرفه‌جویی وجود دارد. خداوند در قرآن کریم (آل عمران/ ۱۸۰؛ نساء: ۳۷) مردم را به استفاده از کالاها و لذت از آنها تشویق کرده؛ اما از بخل و اسراف منع کرده است. صرفه‌جویی باعث افزایش پس‌انداز و سرمایه مردم و در نتیجه درآمد سرانه جامعه خواهد شد. نهادینه‌شدن این ویژگی در افراد جامعه و پای‌بندی افراد از سنین کودکی به رعایت آن در درازمدت باعث فرهنگ‌سازی شدهو زمینه‌ساز نیل به توسعه اقتصادی می‌شود.

۲. **کار و تلاش و پشتکار:** یکی از مراکز نقل توسعه، کار و تولید است. جامعه‌ای توسعه می‌یابد که کار کردن و زحمت کشیدن در آن نهادی شده باشد (سریع القلم، ۱۳۷۵: ۶۰). کثرت آیات و احادیث مرتبط با کار و تلاش برای تأمین معاش نشان‌دهنده آن است که اسلام به فعالیت‌های اقتصادی توجه ویژه‌ای داشته است (افقه، ۱۳۸۲: ۸۳). با ارتقای فرهنگ کار و تلاش می‌توان به توسعه اقتصادی دست یافت. فرهنگ کار یعنی پذیرفتن مسئولیت در قبال کار روزانه و انجام آن به مناسب‌ترین وجه ممکن (فیوضات، ۱۳۸۳: ۱۲۰). در سیره ائمه اطهار (ع)، کار سخت و تلاش و کوشش بسیار دیده شده است (معصومی راد، ۱۳۹۲: ۲۲۷). توسعه و رشد در گرو کار و تلاش است؛ به طوری که امام علی (ع) می‌فرماید: کوشندگان و تلاشگران به رشد و پیشرفت دست می‌یابند نه خردمندان بیکاره (اخترشهر، ۱۳۸۶: ۳۲). با نهادینه‌سازی این ویژگی رفتاری در کودکان و ایجاد تعهد به وظایفشان، شاهد تعهد کاری بیشتر و روحیه تلاش و پشتکار در جامعه خواهیم بود که زمینه‌ساز نیل به توسعه اقتصادی است.

۳. **مسئولیت‌پذیری و وجدان کاری:** اصل اساسی در دین اسلام مسئولیت انسان در برابر باورها، گفتارها و کردارهایش در ابعاد گوناگون است. توسعه به انسان مسئولیت‌پذیر و قاعده‌پذیر نیازمند است (سریع القلم، ۱۳۸۲: ۴۸۱). امام علی (ع) (۱۳۷۸: ح ۶۳۸) انسان را در برابر همه چیز مسئول می‌دانستند. انسان دینی بر این باور است که در برابر لحظه‌لحظه زمان مسئول است و باید در هر زمان کار ویژه آن انجام پذیرد (اخترشهر، ۱۳۸۶: ۳۴). احساس مسئولیت فرد به وظایفش امری بدیهی است. اگر این احساس و روحیه در سنین کودکی در دانش‌آموزان ایجاد شود، در درازمدت می‌تواند افراد جامعه را نسبت به وظایف و کارهایشان متعهد گرداند و زمینه‌ساز توسعه اقتصادی باشد.

۴. **پرهیز از مصرف‌گرایی افراطی (اتواف):** یکی از مسایل عمده‌ای که امروزه پیش روی برخی جوامع در حال توسعه قرار دارد، حرکت شتابان این جوامع به سمت «جامعه مصرفی» است (فاضلی، ۱۳۸۲: ۲۴). فرهنگ مصرف‌گرایی که در تماس با غرب گرفته شده است، یکی از موانع جدی توسعه اقتصادی محسوب می‌شود (موسایی، ۱۳۹: ۷۸)؛ این فرهنگ باعث رواج کالاهای وارداتی و تجملی ساخت کشورهای توسعه‌یافته شده است که به بنیان اقتصاد جامعه آسیب می‌زند؛

چرا که به جای سرمایه گذاری، درآمد ملی صرف کالاهای وارداتی می شود. بهترین زمان برای مبارزه با فرهنگ مصرف-گرایی دوران کودکی است که کودکان بر اثر تبلیغات در این مسیر قرار می گیرند و مصرف گرایی جزئی از سبک زندگی شان می شود. در حالی که با آموزش صحیح و اصولی می توان این نگرش و سبک رفتاری را در سنین کودکی اصلاح کرد و کشور را در جهت توسعه اقتصادی سوق داد.

۵. نظم و استفاده صحیح از زمان: برای نیل به توسعه، جامعه به شدت به نظم و ترتیب در تمامی شئون زندگی وابسته است. نظم از ویژگی های بارز جوامعی بوده است که توسعه اقتصادی به مفهوم بهینه سازی نیروهای مادی و انسانی را اساس قرار داده اند (سریع القلم، ۱۳۷۵: ۵۸). اسلام دینی است که به نظم و برنامه ریزی در زندگی اهمیت فراوانی داده و به پیروان خویش سفارش کرده است که همه کارهای خود را طبق قانون و به شکلی منظم انجام دهند (مرتجائی، ۱۳۹۲: ۳۸۶). اهمیت نظم تا حدی است که امام علی (ع) (۱۳۷۸: نامه ۴۷) در آخرین جملاتشان قبل از رحلت، اعضای خانواده خود را به نظم سفارش می کنند و همچنین در نامه ایشان به مالک اشتر هم اهمیت نظم دیده می شود (۱۳۷۸: نامه ۵۳). با آموزش و پرورش نظم و انضباط در افراد جامعه از سنین کودکی، می توان سبک رفتاری مهم پایبندی به نظم را که متأسفانه در جامعه ایرانی کم رنگ است ایجاد کرد.

پژوهش های سبک زندگی مرتبط با حیطه اقتصادی را می توان در سه گروه دسته بندی کرد: ۱) پژوهش هایی که به سنخ شناسی سبک زندگی پرداخته اند (آجیلی، ۱۳۹۲؛ آزاد ارامکی و شالچی، ۱۳۸۴؛ شهابی، ۱۳۸۶؛ غیاثوند و قلی زاده، ۱۳۸۹؛ هارتون و هانت^۱، ۱۹۸۴؛ پالومتس^۲، ۲۰۰۲)؛ ۲) پژوهش هایی که به رابطه سبک زندگی با متغیرهایی مانند پایگاه اجتماعی- اقتصادی و شغل پرداخته اند (ریبزل و همکاران^۳، ۲۰۰۳؛ چینگ چانگ و همکاران^۴، ۲۰۰۵؛ حکیم^۵، ۲۰۰۲؛ کیسی و همکاران^۶، ۲۰۰۴؛ بوسکو و بیانکو^۷، ۲۰۰۵؛ ویلزکا^۸، ۲۰۰۲؛ استمپل^۹، ۲۰۰۵؛ بورچارد^{۱۰}، ۲۰۱۰)؛ ۳) پژوهش هایی که رابطه بین وضعیت اقتصادی و سبک زندگی را تأیید می کنند (تامین، ۱۳۸۵؛ کلی^{۱۱}، ۱۹۹۰؛ زابلکی و کانتر^{۱۲}، ۱۹۷۶). پژوهش های انجام شده در زمینه توجه به مؤلفه های اقتصادی در برنامه درسی ابتدایی اندک و محدود بر محتوای کتاب های درسی بوده است. سیدی و همکاران (۱۳۹۰) پیام ها و مفاهیم اقتصادی در کتاب های درسی دوره ابتدایی را بررسی کرده که نتایج نشان داده اند مفاهیم اقتصادی در ارتباط با توسعه اقتصادی، اقتصاد خرد، اقتصاد کار و اقتصاد کلان بیشترین میزان فراوانی را به خود اختصاص داده است. نتایج پژوهش همچنین نشان می دهد که مفاهیم اقتصادی از پایه اول تا پنجم به صورت تصاعدی افزایش یافته است.

1- Hurton & Hunt
2- Palumets
3- Ribisl
4- Ching Chan
5- Hakim
6- Casey
7- Bosco & Bianco
8- Wilska
9- Stempel
10- Borchard
11- Kelly
12- Zablocki & Kanter

نتایج پژوهش راجرز و همکاران^۱ (۲۰۰۳) با عنوان «آموزش اقتصاد از طریق ادبیات کودکان در دوره ابتدایی» در آمریکا نشان می‌دهد که بخش بزرگ مطالب و تصاویر کتاب‌های قرائت، مطالب و مفاهیم اقتصادی را به شیوه جالب در خود جای داده‌اند. نتایج پژوهش پیغامی و تورانی (۱۳۹۰) نشان می‌دهد که برنامه درسی اقتصاد در برنامه درسی ملی مغفول مانده است. پژوهش ربیعی و محبی (۱۳۸۸) اشاره می‌کند که بیشترین فراوانی مؤلفه‌های الگوی مصرف در کتاب‌های دوره ابتدایی به کتاب علوم تجربی و کمترین فراوانی مربوط به مدنی است. نتایج پژوهش صالحی عمران، چهار باشلو و هاشمی (۱۳۸۹) هم نشان داده که توجه متعادل و جامعی به همه عناصر و مؤلفه‌های فرهنگ کار در کتاب‌های درسی ابتدایی نشده است؛ به طوری که بیشترین فراوانی مربوط به کتاب فارسی و کمترین فراوانی مربوط به کتاب قرآن بوده است. همچنین روش‌های تدریس به کار گرفته در فرایند یاددهی-یادگیری به گونه‌ای نبوده که مؤلفه‌های فرهنگ کار را در دانش‌آموزان تقویت و پرورش دهد. متأسفانه در خصوص میزان توجه به این مؤلفه در آموزش معلمان پژوهشی انجام نشده است.

با توجه به اهمیت مباحث مذکور، پژوهش حاضر قصد دارد در پی پاسخ پرسش‌های زیر باشد:

۱. در محتوای کتاب‌های درسی دوره ابتدایی تا چه میزان به شاخص‌های اقتصادی سبک زندگی مبتنی بر توسعه پرداخته شده است؟
۲. معلمان دوره ابتدایی در آموزش خود تا چه میزان به شاخص‌های اقتصادی سبک زندگی مبتنی بر توسعه توجه کرده‌اند؟

روش پژوهش

این پژوهش از نظر ماهیت تحقیق، توصیفی-پیمایشی-تحلیلی و از لحاظ رویکرد؛ ترکیبی (کمی و کیفی) است؛ چراکه وضعیت موجود محتوا و اجرای برنامه درسی از لحاظ همخوانی با شاخص‌های سبک زندگی مبتنی بر توسعه اسلامی-ایرانی را با استفاده از ابزارهای متعدد پرسشنامه و تحلیل محتوا بررسی کرده است. برای بررسی میزان توجه محتوای برنامه درسی دوره ابتدایی به شاخص‌های اقتصادی مدنظر پژوهش؛ به تحلیل محتوای نمونه‌ای از کتاب‌های مختلف دوره ابتدایی پرداخته شد. برای بررسی میزان توجه در آموزش معلمان دوره ابتدایی به شاخص‌های اقتصادی مدنظر پژوهش؛ پرسشنامه میان معلمان دوره ابتدایی توزیع شد.

جامعه مطالعه شده پژوهش، شامل کتاب‌های درسی دوره ابتدایی که سی و پنج جلد است و کلیه معلمان زن ابتدایی مناطق دو، شش و دوازده شهر تهران بوده که تعداد کل آنها ۷۹۷ نفر در سال تحصیلی ۱۳۹۳-۹۴ است. برای انتخاب حجم نمونه کتاب‌های درسی از روش نمونه‌گیری هدفمند طبقه‌ای استفاده شد که نیازمند انتخاب یک نمونه با حصول اطمینان از سوگیری نکردن در انتخاب کتاب‌هاست. با توجه به اینکه در انتخاب کتاب‌ها بنا بر این بود که همه عناوین کتاب‌های درسی بررسی شود و از سوگیری پرهیز شود، دو اصل در انتخاب نمونه مدنظر قرار گرفت. اصل اول اینکه تعداد کتاب‌های مورد تحلیل هر پایه متناسب با تعداد کتاب‌های هر پایه باشد و اصل دوم اینکه به همه عناوین کتاب‌ها پرداخته شود و محدود به چند عنوان کتاب مشابه نشود. با رعایت این دو اصل، تعداد و عناوین کتاب‌های منتخب به تفکیک پایه تحصیلی در جدول ۱ ارائه شده است.

جدول ۱: نمونه آماری کتاب های درسی دوره ابتدایی

نام کتاب درسی	تعداد کتاب	تعداد انتخاب	پایه تحصیلی منتخب
فارسی	۶	۳	اول، سوم، پنجم
ریاضی	۶	۳	دوم، چهارم، ششم
علوم	۶	۳	اول، سوم، پنجم
هدیه های آسمانی	۶	۳	دوم، چهارم، پنجم
اجتماعی	۴	۲	سوم - ششم
قرآن	۶	۲	چهارم - ششم
کتاب های ویژه ششم	۲	۱	ششم
جمع کل	۳۵	۱۷	-

در انتخاب معلمان مقطع ابتدایی برای توزیع پرسشنامه از روش نمونه گیری خوشه ای تصادفی چندمرحله ای استفاده شد. زمانی که حجم کل نمونه از حجم افراد و عناصر حاضر در خوشه ها زیاد باشد یا پراکندگی جغرافیائی حوه جمعیت تحت بررسی زیاد باشد، نمونه گیری خوشه ای چندمرحله ای ضرورت می یابد. برای نمونه گیری، سه منطقه متفاوت شهر تهران انتخاب شد و سپس در هر منطقه، چند مدرسه انتخاب و پرسشنامه میان همه معلمان آن مدارس پخش شد.

برای تحلیل محتوای کتاب های درسی از فرم های محقق ساخته استفاده شد. نوع تحلیل محتوای پژوهش حاضر، تحلیل مفهومی یا معنایی است. در این روش، پیام های آشکار و پنهانی که از طریق بار معنایی و مفهومی کلمات، عبارات، تمثیل ها، تصاویر و نظایر اینها به ذهن دانش آموز متبادر می شود، بررسی می شوند؛ به طوری که پس از تعیین مقوله های شاخص اقتصادی و مصداق های مفاهیم آن، به شمارش مضمون های کتاب درسی پرداخته شد. واحد تحلیل مورد بررسی، مضمون- های نوشته ها و تصاویر کتاب های درسی و واحد ثبت نیز صفحه بود. روایی تحلیل محتوا با استفاده از روش محتوایی و پایایی آن با استفاده از تکنیک بازآزمایی با میزان توافق ۹۵٪ توسط معلمان دوره ابتدایی تأیید شد.

برای جمع آوری اطلاعات از معلمان، پرسشنامه محقق ساخته به کار گرفته شد. پرسشنامه محقق ساخته دارای چهار مقوله و ۶۰ گویه (سؤال) بود که در سه بخش شناختی، عاطفی و رفتاری طراحی شده بود. با توجه به اینکه برنامه درسی مجموعه فرصت های یادگیری را فراهم می سازد و یادگیری سه حیطه شناختی، عاطفی و رفتاری را در بر می گیرد، پرسشنامه میزان توجه معلمان به پنج شاخص سبک زندگی در تدریس و آموزش (حیطه شناختی)، ترغیب و تشویق (حیطه عاطفی) و در عملکرد و ارزیابی (حیطه رفتاری) را اساس سؤال قرار کرد. از آنجا که در بسیاری از مباحث آموزشی، انتقال مفاهیم مرکز توجه است؛ اما نسبت به ایجاد علاقه و ارزش گذاری نسبت به مفاهیم و پایبندی و به کارگیری آنها، کم توجهی اعمال می شود؛ با نگاه به این سه حیطه بررسی ها انجام شد تا تفاوت میزان پرداختن به مؤلفه ها در سه حیطه مشخص شود. روایی پرسشنامه از روش محتوایی با استفاده از نظرات متخصصان تأیید شده است. پایایی پرسشنامه نیز با استفاده از روش آلفای کرونباخ ۹۷٪ تعیین شده است.

یافته‌های پژوهش

سؤال اول: در محتوای کتاب‌های درسی دوره ابتدایی تا چه میزان به شاخص‌های اقتصادی سبک زندگی مبتنی بر

توسعه پرداخته شده است؟

جدول ۲: فراوانی و درصد شاخص‌های اقتصادی سبک زندگی در کتاب‌های پایه اول

علوم		فارسی		شاخص‌های اقتصادی
درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	
۱۹/۲	۵	۲۱/۴	۳	صرفه‌جویی و استفاده درست از امکانات
۳۴/۶	۹	۲۸/۶	۴	تلاش و پشتکار
۳۸/۵	۱۰	۱۴/۳	۲	مسئولیت‌پذیری
۳/۸	۱	۰	۰	پرهیز از مصرف‌گرایی افراطی
۳/۸	۱	۳۵/۷	۵	نظم و استفاده صحیح از زمان
۱۰۰	۲۶	۱۰۰	۱۴	جمع

طبق یافته‌های جدول ۲، در کتاب فارسی اول ابتدایی، ۱۴ واحد مضمون به شاخص‌های اقتصادی سبک زندگی مبتنی بر توسعه اسلامی- ایرانی پرداخته شده است که از این تعداد، ۳ واحد (۲۱/۴٪) به صرفه‌جویی و استفاده درست از امکانات، ۴ واحد (۶/۲۸٪) به تلاش و پشتکار، ۲ واحد (۱۴/۳٪) به مسئولیت‌پذیری و ۵ واحد (۳۵/۷٪) به نظم و استفاده صحیح از زمان پرداخته است و هیچ توجهی به پرهیز از مصرف‌گرایی افراطی نشده است. در کتاب علوم پایه اول ابتدایی، ۲۶ واحد مضمون به شاخص‌های اقتصادی سبک زندگی مبتنی بر توسعه اسلامی- ایرانی پرداخته شده است؛ از این تعداد، ۵ واحد (۱۹/۲٪) به صرفه‌جویی و استفاده درست از امکانات، ۹ واحد (۳۴/۶٪) به تلاش و پشتکار، ۱۰ واحد (۳۸/۵٪) به مسئولیت- پذیری و ۱ واحد (۳/۸٪) به نظم و استفاده صحیح از زمان و ۱ واحد (۳/۸٪) به پرهیز از مصرف‌گرایی افراطی پرداخته‌اند. همچنین بیشترین توجه به شاخص‌های اقتصادی در کتاب علوم و کمترین توجه در کتاب فارسی بوده است.

جدول ۳: فراوانی و درصد شاخص‌های اقتصادی سبک زندگی در کتاب‌های پایه دوم

هدیه‌ها		ریاضی		شاخص‌های اقتصادی سبک زندگی مبتنی بر توسعه اسلامی- ایرانی
درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	
۳۳/۳	۱	۰	۰	صرفه‌جویی و استفاده درست از امکانات
۳۳/۳	۱	۵۲/۹	۹	تلاش و پشتکار
۳۳/۳	۱	۱۷/۶	۳	مسئولیت‌پذیری
۰	۰	۰	۰	پرهیز از مصرف‌گرایی افراطی
۰	۰	۲۹/۴	۵	نظم و استفاده صحیح از زمان
۱۰۰	۳	۱۰۰	۱۷	جمع

طبق یافته‌های جدول ۳، در کتاب ریاضی پایه دوم ابتدایی، از ۱۷ واحد مضمون، ۹ واحد (۵۲/۹٪) به تلاش و پشتکار، ۳ واحد (۱۷/۶٪) به مسئولیت‌پذیری و ۵ واحد (۲۹/۴٪) به نظم و استفاده صحیح از زمان پرداخته است. به صرفه‌جویی و

استفاده درست از امکانات و پرهیز از مصرف گرایی افراطی توجهی نشده است. در کتاب هدیه های آسمانی پایه دوم ابتدایی از ۳ واحد مضمون، ۱ واحد (۳۳/۳٪) به صرفه جویی و استفاده درست از امکانات، ۱ واحد (۳۳/۳٪) به تلاش و پشتکار و ۱ واحد (۳۳/۳٪) به مسئولیت پذیری پرداخته شده است و به دو شاخص دیگر توجهی نشده است. بیشترین توجه به شاخص ها در کتاب ریاضی و کمترین توجه در کتاب هدیه های آسمانی بوده است.

جدول ۴: فراوانی و درصد شاخص های اقتصادی سبک زندگی در کتاب های پایه سوم

علوم		فارسی		اجتماعی		شاخص های اقتصادی سبک زندگی مبتنی بر توسعه اسلامی - ایرانی
درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	
۱۶/۷	۶	۱۱/۳	۷	۱۳/۹	۵	صرفه جویی و استفاده درست از امکانات
۴۴/۴	۱۶	۳۰/۶	۱۹	۲۵	۹	تلاش و پشتکار
۳۳/۳	۱۲	۵۱/۶	۳۲	۳۸/۹	۱۴	مسئولیت پذیری
۲/۸	۱	۳/۲	۲	۱۳/۹	۵	پرهیز از مصرف گرایی افراطی
۲/۸	۱	۳/۲	۲	۸/۳	۳	نظم و استفاده صحیح از زمان
۱۰۰	۳۶	۱۰۰	۶۲	۱۰۰	۳۶	جمع

طبق یافته های جدول ۴، در کتاب اجتماعی پایه سوم ابتدایی، از ۳۶ واحد مضمون، ۵ واحد (۱۳/۹٪) به صرفه جویی و استفاده درست از امکانات، ۹ واحد (۲۵٪) به تلاش و پشتکار، ۱۴ واحد (۳۸/۹٪) به مسئولیت پذیری، ۵ واحد (۱۳/۹٪) به پرهیز از مصرف گرایی افراطی و ۳ واحد (۸/۳٪) به نظم و استفاده صحیح از زمان توجه کرده است. در کتاب اجتماعی پایه سوم ابتدایی، از ۳۶ واحد مضمون، ۶ واحد (۱۶/۷٪) به صرفه جویی و استفاده درست از امکانات، ۱۶ واحد (۴۴/۴٪) به تلاش و پشتکار، ۱۲ واحد (۳۳/۳٪) به مسئولیت پذیری، ۱ واحد (۲/۸٪) به پرهیز از مصرف گرایی افراطی و ۱ واحد (۲/۸٪) به نظم و استفاده صحیح از زمان پرداخته است. در کتاب فارسی پایه سوم ابتدایی، از ۶۲ واحد مضمون، ۷ واحد (۱۱/۳٪) به صرفه جویی و استفاده درست از امکانات، ۱۹ واحد (۳۰/۶٪) به تلاش و پشتکار، ۳۲ واحد (۵۱/۶٪) به مسئولیت پذیری، ۲ واحد (۳/۲٪) به پرهیز از مصرف گرایی افراطی و ۲ واحد (۳/۲٪) به نظم و استفاده صحیح از زمان پرداخته است. همچنین بیشترین توجه به شاخص های اقتصادی در کتاب فارسی و توجه برابر در کتاب علوم و اجتماعی بوده است.

جدول ۵: فراوانی و درصد شاخص‌های اقتصادی سبک زندگی در کتاب‌های پایه چهارم

ریاضی		قرآن		هدیه‌ها		شاخص‌های اقتصادی سبک زندگی مبتنی بر توسعه اسلامی - ایرانی
درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	
۰	۰	۰	۰	۰	۰	صرفه‌جویی و استفاده درست از امکانات
۲۵	۱	۰	۰	۲۹/۲	۷	تلاش و پشتکار
۰	۰	۰	۰	۵۴/۲	۱۳	مسئولیت‌پذیری
۰	۰	۰	۰	۰	۰	پرهیز از مصرف‌گرایی افراطی
۷۵	۳	۰	۰	۱۶/۷	۴	نظم و استفاده صحیح از زمان
۱۰۰	۴	۰	۰	۱۰۰	۲۴	جمع

طبق یافته‌های جدول ۵، در کتاب هدیه‌ها پایه چهارم ابتدایی، ۷ واحد (۲۹/۲٪) به تلاش و پشتکار، ۱۳ واحد (۵۴/۲٪) به مسئولیت‌پذیری و ۴ واحد (۱۶/۷٪) به نظم و استفاده صحیح از زمان پرداخته است و هیچ توجهی به صرفه‌جویی و استفاده درست از امکانات و پرهیز از مصرف‌گرایی افراطی نشده است. در کتاب ریاضی پایه چهارم ابتدایی، ۱ واحد (۲۵٪) به تلاش و پشتکار و ۳ واحد (۷۵٪) به نظم و استفاده صحیح از زمان پرداخته و هیچ توجهی به سایر مؤلفه‌ها نشده است. در کتاب قرآن پایه چهارم ابتدایی هیچ واحدی به شاخص‌های اقتصادی سبک زندگی مبتنی بر توسعه اسلامی - ایرانی مدنظر پژوهش پرداخته است. همچنین بیشترین توجه به شاخص‌های اقتصادی در کتاب هدیه‌های آسمانی و کمترین توجه در کتاب ریاضی بوده است.

جدول ۶: فراوانی و درصد شاخص‌های اقتصادی سبک زندگی در کتاب‌های پنجم

علوم		فارسی		هدیه‌های آسمانی		شاخص‌های اقتصادی سبک زندگی مبتنی بر توسعه اسلامی - ایرانی
درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	
۱۴/۳	۴	۲/۵	۱	۹/۳	۴	صرفه‌جویی و استفاده درست از امکانات
۴۲/۹	۱۲	۶۵	۲۶	۲۷/۹	۱۲	تلاش و پشتکار
۲۵	۷	۲۷/۵	۱۱	۳۷/۲	۱۶	مسئولیت‌پذیری
۱۷/۹	۵	۰	۰	۴/۷	۲	پرهیز از مصرف‌گرایی افراطی
۰	۰	۵	۲	۲۰/۹	۹	نظم و استفاده صحیح از زمان
۱۰۰	۲۸	۱۰۰	۴۰	۱۰۰	۴۳	جمع

طبق یافته‌های جدول ۶، در کتاب هدیه‌های آسمانی پایه پنجم ابتدایی، ۴۳ واحد مضمون به شاخص های اقتصادی سبک زندگی مبتنی بر توسعه اسلامی - ایرانی پرداخته شده است. از این تعداد، ۴ واحد (۹/۳٪) به صرفه‌جویی و استفاده درست از امکانات، ۱۲ واحد (۲۷/۹٪) به تلاش و پشتکار، ۱۶ واحد (۳۷/۲٪) به مسئولیت‌پذیری، ۲ واحد (۴/۷٪) به پرهیز از مصرف‌گرایی افراطی و ۹ واحد (۲۰/۹٪) به نظم و استفاده صحیح از زمان پرداخته است.

در کتاب فارسی پایه پنجم ابتدایی، ۴۰ واحد مضمون به شاخص های اقتصادی سبک زندگی مبتنی بر توسعه اسلامی - ایرانی پرداخته شده است. از این تعداد، ۱ واحد (۲/۵٪) به صرفه‌جویی و استفاده درست از امکانات، ۲۶ واحد (۶۵٪) به تلاش و پشتکار، ۱۱ واحد (۲۷/۵٪) به مسئولیت‌پذیری و ۲ واحد (۵٪) به نظم و استفاده صحیح از زمان پرداخته است و هیچ توجهی به پرهیز از مصرف‌گرایی افراطی نشده است.

در کتاب علوم پایه پنجم ابتدایی، ۲۸ واحد مضمون به شاخص های اقتصادی سبک زندگی مبتنی بر توسعه اسلامی - ایرانی پرداخته شده است. از این تعداد، ۴ واحد (۱۴/۳٪) به صرفه‌جویی و استفاده درست از امکانات، ۱۲ واحد (۴۲/۹٪) به تلاش و پشتکار، ۷ واحد (۲۵٪) به مسئولیت‌پذیری، ۵ واحد (۱۷/۹٪) به پرهیز از مصرف‌گرایی افراطی پرداخته است و هیچ واحدی به نظم و استفاده صحیح از زمان پرداخته است. همچنین بیشترین توجه به شاخص های اقتصادی در کتاب هدیه‌های آسمانی و کمترین توجه در کتاب علوم بوده است.

جدول ۷: فراوانی و درصد شاخص های اقتصادی سبک زندگی در پایه ششم

شاخص های اقتصادی سبک زندگی مبتنی بر توسعه اسلامی - ایرانی		تفکر و پژوهش		ریاضی		قرآن		اجتماعی	
فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد
۰	۰	۱	۵۰	۶	۳۷/۵	۹	۱۵/۳	۰	۰
۲	۳۳/۳	۰	۰	۳	۱۸/۸	۲۳	۳۹	۰	۰
۲	۳۳/۳	۱	۵۰	۳	۱۸/۸	۱۱	۱۸/۶	۰	۰
۰	۰	۰	۰	۰	۰	۸	۱۳/۶	۰	۰
۲	۳۳/۳	۰	۰	۴	۲۵	۸	۱۳/۶	۰	۰
۶	۱۰۰	۲	۱۰۰	۱۶	۱۰۰	۵۹	۱۰۰	۰	۰

طبق یافته‌های جدول ۷، در کتاب تفکر و پژوهش پایه ششم ابتدایی، ۶ واحد مضمون به شاخص های اقتصادی سبک زندگی مبتنی بر توسعه اسلامی - ایرانی پرداخته شده است. از این تعداد، ۲ واحد به تلاش و پشتکار (۳۳/۳٪)، ۲ واحد (۳۳/۳٪) به مسئولیت‌پذیری و ۲ واحد (۳۳/۳٪) به نظم و استفاده صحیح از زمان پرداخته است و هیچ توجهی به صرفه‌جویی و استفاده درست از امکانات و پرهیز از مصرف‌گرایی افراطی نشده است. به طور کلی در کتاب ریاضی پایه ششم ابتدایی، ۲ واحد مضمون به شاخص های اقتصادی سبک زندگی مبتنی بر توسعه اسلامی - ایرانی پرداخته شده است. از این تعداد،

۱ واحد (۵۰٪) به صرفه‌جویی و استفاده درست از امکانات و ۱ واحد (۵۰٪) به مسئولیت‌پذیری پرداخته است و به سایر شاخص‌های اقتصادی توجهی نشده است.

در کتاب قرآن پایه ششم ابتدایی، ۱۶ واحد مضمون به شاخص‌های اقتصادی سبک زندگی مبتنی بر توسعه اسلامی - ایرانی پرداخته شده است. از این تعداد، ۶ واحد (۳۷/۵٪) به صرفه‌جویی و استفاده درست از امکانات، ۳ واحد (۱۸/۸٪) به تلاش و پشتکار، ۳ واحد (۱۸/۸٪) به مسئولیت‌پذیری، ۴ واحد (۲۵٪) به نظم و استفاده صحیح از زمان پرداخته است و هیچ واحدی به پرهیز از مصرف‌گرایی افراطی پرداخته است. در کتاب اجتماعی پایه ششم ابتدایی، ۵۹ واحد مضمون به شاخص‌های اقتصادی سبک زندگی مبتنی بر توسعه اسلامی - ایرانی پرداخته شده است که از این تعداد، ۹ واحد (۱۵/۳٪) به صرفه‌جویی و استفاده درست از امکانات، ۲۳ واحد (۳۹٪) به تلاش و پشتکار، ۱۱ واحد (۱۸/۶٪) به مسئولیت‌پذیری، ۸ واحد (۱۳/۶٪) به پرهیز از مصرف‌گرایی افراطی و ۸ واحد (۱۳/۶٪) به نظم و استفاده صحیح از زمان توجه کرده است. همچنین بیشترین توجه به شاخص‌های اقتصادی در کتاب اجتماعی و کمترین توجه در کتاب ریاضی بوده است.

جدول ۸: فراوانی شاخص‌های اقتصادی سبک زندگی در کتاب‌های درسی

شاخص‌های اقتصادی کتاب‌های درسی	صرفه‌جویی و استفاده درست از امکانات	تلاش و پشتکار	مسئولیت- پذیری	پرهیز از مصرف- گرایی افراطی	نظم و استفاده صحیح از زمان
فارسی	۱۱	۴۹	۴۵	۲	۹
ریاضی	۱	۱۰	۴	۰	۸
علوم	۱۵	۳۷	۲۹	۷	۲
قرآن	۶	۳	۳	۰	۴
هدیه‌های آسمانی	۵	۲۰	۳۰	۲	۱۳
اجتماعی	۱۴	۳۲	۲۵	۱۳	۱۱
تفکر و پژوهش	۰	۲	۲	۰	۲
جمع	۵۲	۱۵۳	۱۳۸	۲۴	۴۹

طبق یافته‌های جدول ۸، در کتاب‌های درسی بررسی شده، ۴۱۶ واحد مضمون به شاخص‌های اقتصادی سبک زندگی مبتنی بر توسعه اسلامی - ایرانی پرداخته شده است. از این تعداد، ۵۲ واحد به صرفه‌جویی و استفاده درست از امکانات، ۱۵۳ واحد به تلاش و پشتکار، ۱۳۸ واحد به مسئولیت‌پذیری، ۲۴ واحد به پرهیز از مصرف‌گرایی افراطی و ۴۹ واحد به نظم و استفاده صحیح از زمان پرداخته است.

سؤال دوم: معلمان دوره ابتدایی در آموزش خود تا چه میزان به شاخص‌های اقتصادی سبک زندگی مبتنی بر توسعه توجه کرده‌اند؟

جدول ۹: توزیع فراوانی و درصد پاسخ معلمان به سؤالات مربوط به شاخص های اقتصادی

حیطه	تا چه حد در مباحث آموزشی و تدریس برای دانش آموزانتان درباره موارد زیر توضیح دادید؟	بسیار کم	کم	متوسط	زیاد	بسیار زیاد	جمع	میانگین	انحراف استاندارد
۱. تلاش و پشتکار	۱- صرفه جویی در استفاده از امکانات مدرسه، کلاس و وسایل شخصی	۵	۰	۱۵	۷۱	۸۵	۱۷۶	۴/۳۱	۰/۸۵
	۲- تلاش و پشتکار برای فهم مطالب و پیشرفت در زمینه های تحصیلی	۰	۰	۹	۵۳	۱۱۴	۱۷۶	۴/۵۹	۰/۵۸
	۳- پرهیز از مصرف گرایی و خرید ابزار- های تجملی آموزشی	۲	۹	۳۵	۵۶	۷۴	۱۷۶	۴/۰۸	۰/۹۶
	۴- استفاده صحیح از زمان کلاس و مدیریت زمان برای انجام وظایف محوله	۰	۱	۱۳	۷۰	۹۲	۱۷۶	۴/۴۳	۰/۶۵
	۵- مسئولیت پذیری در برابر وظایف محوله	۰	۰	۱۳	۵۰	۱۱۳	۱۷۶	۴/۵۶	۰/۶۲
حیطه	تا چه حد دانش آموزان را به اجرای موارد زیر ترغیب و تشویق کردید؟	بسیار کم	کم	متوسط	زیاد	بسیار زیاد	جمع	میانگین	انحراف استاندارد
۲. مدیریت	۱- صرفه جویی در استفاده از امکانات مدرسه، کلاس و وسایل شخصی	۲	۵	۱۹	۸۷	۶۳	۱۲۶	۴/۱۵	۰/۸۱
	۲- تلاش و پشتکار برای فهم مطالب و پیشرفت تحصیلی و اخلاقی	۰	۵	۵	۹۲	۷۴	۱۷۶	۴/۳۳	۰/۶۷
	۳- پرهیز از مصرف گرایی و خرید ابزارهای تجملی آموزشی	۲	۹	۵۱	۶۱	۵۳	۱۷۶	۳/۸۷	۰/۹۴
	۴- استفاده صحیح از زمان در کلاس و مدیریت زمان برای انجام وظایف محوله	۰	۵	۱	۹۱	۶۶	۱۷۶	۴/۲۴	۰/۷۲
	۵- مسئولیت پذیری در برابر وظایف محوله	۰	۵	۸	۸۷	۷۶	۱۷۶	۴/۳۳	۰/۶۹
حیطه	تا چه حد در عملکرد دانش آموزانتان بر اجرای موارد زیر تأکید دارید؟	بسیار کم	کم	متوسط	زیاد	بسیار زیاد	جمع	میانگین	انحراف استاندارد
۳. استفاده صحیح از زمان	۱- صرفه جویی در استفاده از امکانات مدرسه، کلاس و وسایل شخصی	۴	۶	۶۸	۵۴	۴۴	۱۷۶	۳/۷۲	۰/۹۵
	۲- تلاش و پشتکار برای فهم مطالب و پیشرفت در زمینه های تحصیلی	۰	۴	۱۷	۷۳	۸۲	۱۷۶	۴/۳۲	۰/۷۲
	۳- پرهیز از مصرف گرایی و خرید ابزارهای تجملی آموزشی	۵	۱۶	۷۵	۳۶	۴۴	۱۷۶	۳/۵۵	۱/۰۵
	۴- استفاده صحیح از زمان کلاس و مدیریت زمان برای انجام وظایف محوله	۰	۰	۳۷	۷۲	۶۷	۱۷۶	۴/۱۷	۰/۷۵
	۵- مسئولیت پذیری در برابر وظایف محوله	۰	۰	۲۶	۶۶	۸۴	۱۷۶	۴/۳۲	۰/۷۲

همان طور که در جدول ۹ مشاهده می شود؛ بیشترین میانگین (۴/۵۹) به مؤلفه تلاش و پشتکار در حیطه شناختی و کمترین میانگین (۳/۷۲) به مؤلفه صرفه جویی در حیطه رفتاری تعلق دارد.

جدول ۱۰: مقایسه میانگین نمرات شاخص اقتصادی با میانگین فرضی ۳

متغیرها	میانگین	انحراف معیار	تفاوت میانگین	T	Df	sig
اقتصادی	۴/۲۰	۰/۵۱	۱/۲۰	۳۰/۹۶	۱۷۵	۰/۰۰۰۱

بر اساس یافته‌های جدول ۱۰، نتیجه مربوط به آزمون تی تک‌نمون‌های نشان می‌دهد که تفاوت مشاهده شده از میانگین فرضی معنی‌دار است ($t=30/96, p<0/0001$) و با توجه به اینکه میانگین شاخص اقتصادی از میانگین فرضی ۳ بیشتر است؛ بنابراین میزان توجه معلمان به شاخص‌های اقتصادی سبک زندگی مبتنی بر توسعه اسلامی- ایرانی در آموزش از نظر خودشان از سطح متوسط بیشتر است.

جدول ۱۱: مقایسه نمرات شاخص سه حیطه شناختی، عاطفی و رفتاری با میانگین فرضی ۳

حیطه‌ها	میانگین	انحراف معیار	تفاوت میانگین	T	Df	sig
شناختی	۴/۴۰	۰/۵۷	۱/۴۰	۳۲/۰۸	۱۷۵	۰/۰۰۰۱
عاطفی	۴/۱۸	۰/۶۳	۱/۱۸	۲۴/۹۲	۱۷۵	۰/۰۰۰۱
رفتاری	۴/۰۲	۰/۶۴	۱/۰۲	۲۱/۰۷	۱۷۵	۰/۰۰۰۱

در جدول ۱۱، نتیجه آزمون تی تک نمونه‌ای برای مقایسه میانگین میزان توجه معلمان به شاخص‌های اقتصادی سبک زندگی مبتنی بر توسعه اسلامی- ایرانی در آموزش در سه حیطه شناختی، عاطفی و رفتاری با میانگین فرضی نشان می‌دهد که تفاوت مشاهده شده از میانگین فرضی برای هر سه حیطه شناختی ($t=32/08, p<0/0001$)، عاطفی ($t=24/92, p<0/0001$) و رفتاری ($t=21/07, p<0/0001$) معنی‌دار است. همان‌طور که در جدول مشاهده می‌شود میانگین و انحراف استاندارد دیدگاه معلمان در حیطه شناختی به ترتیب برابر با ۴/۴۰ و ۰/۵۷، در حیطه عاطفی برابر با ۴/۱۸ و ۰/۶۳ و در حیطه رفتاری به ترتیب برابر با ۴/۰۲ و ۰/۶۴ است.

برای بررسی تفاوت معنی‌داری بین میانگین سه حیطه، از آزمون رتبه‌های فریدمن استفاده شد که بر اساس آن، بیشترین توجه در آموزش به شاخص اقتصادی سبک زندگی مبتنی بر توسعه اسلامی- ایرانی در سه حیطه به ترتیب میانگین رتبه‌ها شناختی، عاطفی و رفتاری است. نتایج معناداری آزمون فریدمن با مجذور کای (χ^2)، ۳۴/۲۳ و درجه آزادی (d.f)، ۲ در سطح معنی‌داری ۰/۰۰۰۱ نشان می‌دهد که تفاوت معناداری بین سه حیطه از نظر پاسخگویان وجود دارد؛ بنابراین می‌توان گفت از نظر معلمان میزان پرداختن به سه حیطه متفاوت است و حیطه شناختی در اولویت اول، حیطه عاطفی اولویت دوم و حیطه رفتاری در اولویت سوم انطباق دارد. نتایج بر این مسئله صحنه می‌گذارد که معلمان در حیطه شناختی بر شاخص‌های اقتصادی تأکید بیشتری دارند؛ اما در حیطه رفتاری کمتر به شاخص‌ها توجه دارند. برای تعیین معناداری تفاوت دوبه‌دوی بین حیطه‌ها، از آزمون ناپارامتری ویلکاکسون استفاده شد. نتایج آزمون ویلکاکسون نشان می‌دهد بین هر سه حیطه به صورت دوبه‌دو تفاوت معنی‌دار وجود دارد.

بحث و نتیجه گیری

آموزش و پرورش از اساسی ترین نهادهای تأثیرگذار در فرایند توسعه اقتصادی هر کشور است. در دنیای پیچیده امروزی، از شروط اساسی برای کارآمدی افراد برخورداری آنها از آموزش های مناسب با شرایط پیشرفت و توسعه است و البته با فراگیرشدن آموزش عمومی به ویژه آموزش ابتدایی در جوامع، سهم عمده ای از آمادگی برای زندگی در عصر توسعه بر عهده آموزش و پرورش همگانی است. برنامه درسی دوره ابتدایی باید سبک زندگی متناسب با توسعه اقتصادی را در رفتار دانش آموزان نهادینه سازد و آنها را به مجموعه ای از دانش ها، نگرش ها و توانمندی های فردی متناسب با توسعه اقتصادی مجهز کند. برای نیل به این اهداف باید در محتوای کتاب های درسی و آموزش معلمان به این مسئله توجه ویژه شود. مهمترین شاخص های اقتصادی سبک زندگی به رفتارهایی اشاره دارد که زمینه ساز توسعه اقتصادی هستند و نیل به شاخص های توسعه اقتصادی را امکان پذیر می سازند. در این پژوهش، پنج مؤلفه، مهمترین شاخص های رفتاری تبیین شدند که عبارت اند از صرفه جویی، کار و تلاش و پشتکار، مصرف گرایی افراطی، نظم و مدیریت زمان و مسئولیت پذیری.

یافته های حاصل از تحلیل محتوا نشان می دهد که در میان کتاب های اول ابتدایی به مقوله «مسئولیت پذیری» بیشتر و به «پرهیز از مصرف گرایی» کمتر از همه پرداخته شده است. در کتاب های پایه دوم ابتدایی به مقوله «نظم و استفاده صحیح از زمان» بیشتر و به «پرهیز از مصرف گرایی» کمتر از همه توجه شده است. در کتاب های پایه سوم ابتدایی به مقوله «مسئولیت پذیری» بیشتر و به «نظم و استفاده صحیح از زمان» کمتر از همه توجه شده است. در کتاب های پایه چهارم ابتدایی به مقوله «مسئولیت پذیری» بیشتر و به «صرفه جویی و استفاده درست از امکانات» و «پرهیز از مصرف گرایی» اصلاً توجه نشده است. در کتاب های پایه پنجم ابتدایی به مقوله «تلاش و پشتکار» بیشتر و به «پرهیز از مصرف گرایی» کمتر توجه شده است. در کتاب های پایه ششم ابتدایی به مقوله «تلاش و پشتکار» بیشتر و به «پرهیز از مصرف گرایی» کمتر توجه شده است.

با توجه به یافته های تحلیل محتوای کتاب های درسی از نظر میزان توجه به شاخص های اقتصادی سبک زندگی مبتنی بر توسعه، بیشترین فراوانی مضمون (۶۲ واحد) در کتاب فارسی پایه سوم ابتدایی بوده و کمترین فراوانی (۲ واحد) در کتاب ریاضی ششم ابتدایی بوده است و متأسفانه در کتاب قرآن پایه چهارم به هیچ شاخصی توجه نشده است. یافته های پژوهش ربیعی و محبی امین (۱۳۸۸) هم نشان داده که برحسب سازه الگوی مصرف بیشترین فراوانی در کتاب علوم و کمترین فراوانی مربوط به مدنی است. همچنین از میان مؤلفه های اقتصادی بیشتر از همه به تلاش و پشتکار توجه شده و کمتر از همه به پرهیز از مصرف گرایی پرداخته شده است. نتایج پژوهش صالحی عمران، چهار باشلو و هاشمی (۱۳۸۹) که به بررسی مقایسه ای مؤلفه های فرهنگ کار در سی و یک جلد کتاب درسی ابتدایی پرداختند، نشان می دهد کتاب فارسی با ۲۱۵ صفحه بیشترین فراوانی و کتاب قرآن با ۴۳ صفحه از کمترین فراوانی برخوردار بوده است.

به طور کلی، یافته های تحلیل محتوای کتاب های درسی بیانگر این است که در محتوای برنامه درسی ابتدایی توجه به مؤلفه های اقتصادی به ترتیب میزان فراوانی مضمون عبارت اند از: تلاش و پشتکار (۱۵۳)، مسئولیت پذیری (۱۳۸)، صرفه جویی (۵۲)، نظم و استفاده صحیح از زمان (۴۹)، پرهیز از مصرف گرایی (۲۸) که در مجموع فراوانی پردازش به شاخص های اقتصادی در کتاب های درسی ۴۱۶ مضمون بوده است. با توجه به اینکه لازمه موفقیت هر انسان تلاش و کوشش است و همیشه پیامد آن در زندگی مشهود است، به این مؤلفه که لازمه موفقیت تحصیلی دانش آموزان نیز هست، توجه شده

است؛ اما مؤلفه‌های مدیریت زمان و پرهیز از مصرف‌گرایی که برای جامعه در حال توسعه ما یک ضرورت به شمار می‌رود، به شدت بدان کم‌توجهی شده است.

یافته‌های حاصل از پرسشنامه بیانگر این است که در حیطه شناختی، اکثر معلمان مدعی‌اند که به مقدار «بسیار زیاد» به آموزش مقوله‌ها پرداخته‌اند و در حیطه عاطفی، اکثر معلمان مدعی‌اند که به مقدار «زیاد» به ترغیب مقوله‌ها توجه داشته‌اند؛ اما در حیطه رفتاری کاهش توجه و تأکید دیده می‌شود. این نتیجه طبیعی است که در مقام سخن و حرف به آموزش شاخص‌ها توجه زیادی معطوف شود، اما در حیطه عاطفی توجه کاهش یابد و در نهایت در عرصه عمل توجه به پایین‌ترین سطح خود برسد. گویه‌های «تلاش و پشتکار» و «مسئولیت‌پذیری» بیشترین میانگین و گویه «پرهیز از مصرف‌گرایی افراطی» کمترین میانگین را داشته است. ها که با نتایج تحلیل محتوای کتاب‌های درسی همخوانی دارد. نتایج بیانگر این است که میزان توجه به شاخص‌های اقتصادی توسط معلمان از دیدگاه خودشان بیشتر از سطح متوسط است؛ اما در کشوری که در صدد نیل به پیشرفت درون‌زاست؛ نهادهای سازنده فرهنگی رفتار اقتصادی صحیح در نسل دانش‌آموز نیازمند توجه بیشتر معلمان به این مهم است. همچنین نتایج نشان می‌دهد که از نظر معلمان بیشترین میزان توجه به شاخص‌های اقتصادی سبک زندگی در حیطه شناختی و کمترین میزان در حیطه رفتاری است. این مسئله امری بدیهی است؛ چراکه در گفتار معلم و در تدریس محتوا به مقوله‌های مطرح‌شده توجه می‌شود؛ اما در ترغیب و تشویق انجام آنها و در پیگیری تعهد به اجرای آنها توجه کافی نمی‌شود. با توجه به نتایج پژوهش، پیشنهادهای زیر ارائه می‌شود:

- ۱- برنامه‌ریزان و مؤلفان کتاب‌های درسی در نگارش کتاب‌ها و انتخاب موضوع‌های درسی به شاخص‌ها و مباحث اقتصادی متناسب با توسعه اقتصادی کشور که نیاز است در دوران کودکی آموزش داده شود و به فرهنگ رایج جامعه درآید، توجه بیشتری کنند.
- ۲- مضامین مرتبط با شاخص‌های سبک زندگی مبتنی بر توسعه اقتصادی به گونه‌ای هماهنگ و متعادل در محتوای کتاب‌های درسی دوره ابتدایی مطرح شوند و بیشترین فراوانی به مضامین خاص اختصاص نیابد.
- ۳- مضامین مرتبط با شاخص‌های سبک زندگی مبتنی بر توسعه اقتصادی در کتاب‌های ریاضی و قرآن نیز ارائه شود.
- ۴- نهادهای مسئول، معلمان و دست‌اندرکاران آموزش ابتدایی را از ضرورت توجه به آموزش مؤلفه‌های اقتصادی سبک زندگی مبتنی بر توسعه در ابعاد سه‌گانه شناختی، عاطفی و رفتاری آگاه سازند.
- ۵- برای معلمان مدارس ابتدایی، دوره‌ها و کارگاه‌های آموزشی برگزار شود که شیوه آموزش و مهارت ایجاد انگیزه و توجه به بعد رفتاری آموزش شاخص‌های اقتصادی در دانش‌آموزان ارائه شود.

پیوست نمونه تحلیل محتوای کتاب درسی

تصویر	کتاب	رشته	صفحه	مضمون	موضوع
	علوم	تصویر	۳۰	صرفه جویی	تصویری است که در آن میزان کل آب جهان با سطل؛ میزان کل آب شیرین جهان با فنجان و میزان کل آب شیرین قابل مصرف جهان در قالب یک قاشق چای خوری نمایش داده شده است.
	علوم	متن	۳۱	صرفه جویی	جمله «مقدار آب قابل آشامیدن خیلی کم است. باید در مصرف آن صرفه جویی کنیم»
	اجتماعی	تصویر	۳۶	صرفه جویی	تصویر پسری است که با برگه های اضافه دفترهای کهنه اش؛ دفتر یادداشت درست می کند.
	اجتماعی	متن	۳۹	صرفه جویی	داستانی با عنوان «تصمیم خوب»

منابع

- آجیلی، هادی و بیکی، مهدی. (۱۳۹۲). کالبد شکافی سبک زندگی در جامعه سرمایه‌داری. فصل‌نامه فرهنگ مشاوره و روان‌درمانی. ویژه‌نامه (سبک زندگی)، ۴(۱)، ۸۱-۱۱۰.
- آزاد ارمکی، تقی و شالچی، وحید. (۱۳۸۴). دو جهان ایرانی: مسجد و کافی شاپ. مطالعات فرهنگی و ارتباطات، ۱(۴)، ۱۶۳-۱۸۳.
- اخترشهر، علی. (۱۳۸۶). اسلام و توسعه. تهران: سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.
- اخوان کاظمی، مسعود. (۱۳۸۳). آموزش عالی و توسعه پایدار سیاسی. مجموعه مقالات همایش آموزش عالی و توسعه پایدار. جلد اول، تهران: مؤسسه پژوهش و برنامه‌ریزی آموزش عالی، ۳۲-۱۳.
- افقه، مرتضی. (۱۳۸۲). اسلام و توسعه. مجموعه مقالات دومین همایش اسلام و توسعه. قم: دفتر نشر معارف، ۹۶-۷۱.
- پیغامی، عادل و تورانی، حیدر. (۱۳۸۸). نقش برنامه درسی اقتصاد در برنامه‌تعلیم و تربیت رسمی و عمومی دنیا، ارائه یک برنامه عمل برای یک برنامه درسی مغفول. فصل‌نامه نوآوری‌های آموزشی، ۹(۴)، ۵۲-۳۱.
- تامین، ملوین. (۱۳۸۵). جامعه‌شناسی قشربندی و نابرابری اجتماعی. ترجمه نیک گهر. تهران: نشر توتیا.
- جوادی آملی، عبدالله. (۱۳۹۱). مفاتیح الحیاه. قم: اسراء.
- ربیعی، مهدی و محبی‌امین، سکینه. (۱۳۸۸). تحلیل محتوای کتاب‌های درسی دوره ابتدایی برحسب سازه الگوی مصرف (با تاکید بر آیات و روایات). فصلنامه فرهنگی-دفاعی زنان و خانواده، ۵(۳)، ۱۴۲-۱۱۳.
- سریع القلم، محمود. (۱۳۸۲). عقلانیت و آینده توسعه‌یافتگی در ایران، پژوهشکده فرهنگ و معارف. مجموعه مقالات دومین همایش اسلام و توسعه. قم: دفتر نشر معارف، ۴۹۵-۴۷۹.
- سریع القلم، محمود. (۱۳۷۵). عقل و توسعه‌یافتگی. تهران: نشر سفیر.
- سلیمی فر، مصطفی. (۱۳۹۱). مقدمه‌ای بر الگوی توسعه اسلامی ایرانی. کتاب نخستین نشست اندیشه‌های راهبردی الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت. تهران: دبیرخانه کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت، ۶۰-۳۷.
- سیدی، بتول؛ درتاج، فریبرز؛ جلالی، عبدالمجید. (۱۳۹۰). بررسی پیام‌ها و مفاهیم اقتصادی در کتاب‌های درسی دوره ابتدایی. فصل‌نامه پژوهش‌های اقتصادی ایران، ۱۶(۴)، ۶۹-۳۵.
- شریفی، احمد حسین؛ عالم‌زاده نوری، محمد؛ حسین‌خانی، هادی؛ فصیحی، مهدی. (۱۳۹۱). همیشه بهار (اخلاق و سبک زندگی اسلامی). تهران: دفتر نشر معارف.
- شیخی، محمد تقی. (۱۳۸۵). جامعه‌شناسی توسعه. تهران: نشر حریر.
- شهابی، محمد. (۱۳۸۶). سبک‌های زندگی جهان‌وطنانه در میان جوانان ایرانی و دلالت‌های سیاسی آن. زیر نظر ابراهیم حاجیان. الگوهای سبک زندگی ایرانیان. تهران: پژوهشکده تحقیقات استراتژیک.
- صالحی عمران، چهارباشلو، حسین؛ هاشمی، سهیلا. (۱۳۸۹). بررسی مقایسه‌ای مؤلفه‌های فرهنگ کار در کتاب‌های درسی دوره ابتدایی و روش تدریس مربیان. دو ماهنامه علمی-پژوهشی دانشور رفتار، ۱۷(۳)، ۱۹۵-۱۷۳.
- علی بن ابی طالب. (۱۳۷۸). نهج البلاغه. ترجمه سیدجعفر شهیدی. تهران: شرکت انتشارات علمی و فرهنگی.

- غفوری، اکبر. (۱۳۹۱). گام های اولیه در طراحی الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت. کتاب نخستین نشست اندیشه های راهبردی الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت. تهران: دبیرخانه کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت، ۲۰۸-۲۰۳.
- غیاثوند، احمد؛ قلی زاده، بهنام (۱۳۸۹). بررسی تاثیر سبک زندگی بر سبک مصرف کتب و نشریات. فصل نامه انجمن ایرانی مطالعات فرهنگی و ارتباطات، ۶(۱)، ۵۳-۳۷.
- فاضلی، محمد. (۱۳۸۲). مصرف و سبک زندگی. تهران: نشر صبح صادق.
- فاطمی امین، زینب و فولادیان، مجید (۱۳۸۸). نظام آموزشی و بازدهی آموزشی: مطالعه تطبیقی ۷۰ کشور جهان. راهبرد فرهنگ، ۲(۳)، ۱۳۰-۱۰۳.
- فکوهی، ناصر. (۱۳۷۹). از فرهنگ تا توسعه: مقالاتی در زمینه توسعه سیاسی، اجتماعی و اقتصادی. تهران: فردوس.
- فیوضات، ابراهیم و حسینی نثار، مجید (۱۳۸۳). بررسی جایگاه کار و کوشش در شعر فارسی. پژوهش نامه علوم انسانی، ۵(۲)، ۱۳۰-۱۰۵.
- کاویانی آرانی، محمد. (۱۳۸۸). طرح نظریه سبک زندگی بر اساس دیدگاه اسلام و ساخت آزمون سبک زندگی اسلامی و بررسی ویژگی های روانسنجی آن. پایان نامه دکتری روان شناسی عمومی، دانشگاه اصفهان.
- مرتجائی، سوده. (۱۳۹۲). بررسی شاخصه های سبک زندگی اسلامی از منظر قرآن و روایات. مجموعه مقالات سبک زندگی در ایران. تهران: انتشارات تیسرا- ج ۱، ۴۰۰-۳۷۹.
- موسایی، میثم. (۱۳۹۰). دین، توسعه و فرهنگ. تهران: انتشارات جامعه شناسان.
- نراقی، یوسف. (۱۳۷۰). توسعه و کشورهای توسعه نیافته، مطالعه تحلیلی از جنبه های نظری-تاریخی توسعه نیافتگی. تهران: شرکت سهامی انتشار. چاپ اول
- نصرتی، شیما و ذوالفقاری، ابوالفضل. (۱۳۹۱). تأثیر میزان دینداری بر سبک زندگی جوانان تهران. پژوهش اجتماعی، ۵(۲)، ۱۱۷-۱۰۱.
- نظرپور، محمدنقی. (۱۳۷۸). ارزش ها و توسعه. تهران: پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.

Bosco, S, M; Bianco, C. A. (2005). Influence of maternal work patterns and socioeconomic status on the lifestyle choice, *Journal of Career Development*, 32(2), 165-182.

Borchard, K. (2010). Between poverty and a lifestyle: the leisure activities of homeless people in Las Vegas, *Journal of Contemporary Ethnography*, 39(2), 441-466.

Casey, C; Petricia, A. (2004). Just a temp? Women, temporary employment and lifestyle, *Work Employment Society*, 18(3), 459-480.

Ching, C; Joey, Ka; L, L. (2005). Lifestyles, reliance on traditional news media and online news adoption, *New Media Society*, 3(7), 357-382.

Hakim, C. (2002). Lifestyle preferences as determinants of women's differentiated labor market careers, *Work and Occupations*, 29(4), 428-459.

Hurton, P; Hunt, Ch. (1984). *Sociology*, McGraw Hill.

Kelly, J. (1990). Leisure behaviors and styles: Social, economic and culture factors, In Blanka Filipcova, S. Glyptis, W. Tokarski (eds), *Life styles: Theories, concepts, methods and*

results of life style research in international perspective, Research Committee 13 of the International Sociological Association, Prague.

- Miller, R. L. (1988). *Economic education for citizenship*. Bloomington. IN: ERIC clearinghouse for social studies/ social science education. Washington, (ERIC document reproduction service No, ED296947).
- Palumets, L. (2002). Space of lifestyles in Estonia in 1991, Society with soviet heritage, in the light of bourdieu's theory, *Potsdam: Pro Ethnologia*, 16(3), 39-59.
- Ribisl, Kurt M; Lee, Rebecca E; Henriksen, Lisa & Harry H. Haladjian. (2003). A content analysis of web sites promoting smoking culture and lifestyle, *Health Educ Behav*, 30(1), 64-78.
- Rodgers, Y; Hawthorne and R. C. Wheeler. (2003). *Economic literacy among primary grades students*. Available: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=433980.
- Salemi, M. K; Siegfried; J. J. (1999). The state of economic education, *American Economic Review*, 89(2), 355-361.
- Stempel, C. (2005). Adult participation sports as cultural capital; A test of bourdieu's theory of the field of sports, *International Review for the Sociology of Sport*, 4(40), 411-432.
- Wilska, T. (2002). Me A consumer? Consumption, identities and lifestyles in today's Finland, *Acta Sociologica*, 45(3), 195-210.
- Young Kim, C. (2000). Comperative study on economic education: Korean and Japanese school, http://www.NIra.Jp/publ/rev_iew/2000/spring/pdf.
- Zablocki, B; Kanter, R. (1976). The differentiation of lifestyles, *American Sociological Review*, 10(6), 269-298.